

Natuurdagboek
27 mei 2024

Spietsende zangvogel

Ooit toog ik naar het Barerveen om een grauwe klauwier te zien. Dat hoogveengebied in zuidoost-Drenthe was het laatste bolwerk van die prachtige vogelsoort. Uit de rest van het land waren ze in de jaren zeventig met hagen en insecten en al weggevaagd. Tijdens vakanties in het buitenland kwam ik ze geregeld tegen. Want hoewel in heel Europa het onderwetse, kleinschalige landschap vernietigd werd, was en is die vernietiging nergens zo voortvarend ter hand genomen als in Nederland. Niet alleen weide- en akkervogels zijn daardoor zeldzaam geworden of uitgestorven, ook allerlei soorten van het kleinschalig cultuurlandschap waren daarvan de kloos.

In plaats van in een afwisselend landschap vol kleine percelen, bloemen en zingende vogels, leven we nu in een gigantische vlakte waarin we veevoer verbouwen, snijbloemen, raaigras en aardappels. Voor de winst van enkele grootgrondbezitters en agro-industriële offerden we onze eigen leefomgeving op en die van de grauwe klauwier.

Klauwieren zijn zangvogels die zich als roofvogels gedragen. Ze vangen sprinkhanen, kevers, muizen, kikkers en andere kleine dieren, die ze levend aan doorns of prikkeldraad spitsen. Zo leggen ze een voorraad aan, die nog vers blijft ook. In de schemer kunnen ze niet meer jagen maar in alle rust eten. Het voeren van jongen vereist wel dagactiviteit.

Natuurbeheerders en sommige akkerbouwers zagen het verdwijnen van zo'n bijzonder dier met lede ogen aan en zorgden in vooral Drenthe voor herstel van stukken hege-landschap. Met succes. Vijftien jaar geleden zag ik voor het eerst grauwe klauwieren in Drenthe en nu hoef ik maar op stap te gaan of ik kom ze tegen. In heel Oost-Nederland maken ze een wonderbaarlijke comeback.

Meint Mulder betrapt een paartje (foto) in Oost-Groningen. Ze zaten boven in een braam. Klauwieren jagen vanuit een uitkijkpost en zijn daar vaak goed te zien.

Koos Dijksterhuis

FOTO: WILHELMUS

Stadslandbouw reportage

Door heel Nederland zijn voedselinitiatieven in opmars. Samen tuinieren is gezond, sociaal en goed voor de natuur, daarover zijn wetenschappers en betrokkenen het eens. 'Wij bouwen in plaats van te mauwen.'

Voedsel zonder streepjescode

tekst Debby Spruyt
foto's Isolde Woudstra

Het is druk op deze zonnige zaterdag op Herenboerderij Willemsboeie in Soest, want het is uitgiftehoogdag. Mensen komen langs voor hun wekelijkse portie groente, fruit.

Voor wie dat wil is er ook wat vlees. "Met eieren beginnen we vanwege de viralgriep pas volgend jaar", zegt secretaris Gert Wit, die vandaag een rondleiding geeft voor een groepje van een stuk of tien belangstellenden. Herenboeren bestaat tien jaar, de rondleiding gaat voort aan de open dagen op een groot aantal boerderijen.

De bezoekers volgen hem door de potstal en langs de kapschuur, waar een gigantische koelkast staat, met een inhoud van 250 kubieke meter. "Kolen kunnen daarin lang bewaard worden."

Waar leden elkaar treffen, groeten ze en maken een praatje. Aan de overkant van de weg staat de 50 meter lange koude kas, die met is ingericht met tomatenplanten en ander paar maanden verjongen.

Buiten zicht, ergens aan het einde van een lange strook grasland, lopen de Groninger blaarkoppen, zestien in totaal. "Een

makkelijk koeienras", volgens Wit. Ze hebben de winter in de potstal doorgebracht. De boerderij werkt met een gesloten kringloop. De ruige mest wordt straks weer gebruikt op het land.

Een zestal varkens wroet in de modder. Een van de zeugen ligt in een aparte stal. Zij is pas bevallen van maar liefst dertien biggetjes.

Herenboeren maakt deel uit van een brede beweging van burgers die in en om de stad gezamenlijk voedsel verbouwen voor zichzelf, voor hun gezin, voor de streekmarkt of de voedselbank. De beweegredenen zijn divers: recreatief, zorg voor het milieu, sociale, gezondheids- of therapeutische motieven.

Een keur aan activiteiten op dit gebied wordt geschaard onder het containerbegrip stadslandbouw. Het fenomeen toont zich in vele gedaantes. "Van klein naar groot kan dat lopen van kruidenplantjes en moestuinbakken op het balkon tot daktuine, moestuincomplexen en verticale landbouw", zegt ruraal socioloog Esther Veen. Ook vee-teleit en vissen kweken voor consumptie kun je als stadslandbouw zien.

Actieve burgers in steden, wijken en dorpen toveren braakliggende terreinen om tot moestuin, pluktuin, voedselbos, of zetten er een koude kas op. Bij een aantal steden zie je duidelijk meer groene activiteiten, omdat de gemeente zich daar pal achter de bewonersinitiatieven schuurt.

Arnhem profileert zich als eetbare stad met 113 groenprojecten. Twee beleidsadviseurs houden zich met groene projecten bezig en er is een werkhoudt voor stadsland-

bouw. Zijn ideaal is dat het voedsel in Arnhem geen streepjescode krijgt. In Arnhem heeft bijna elke wijk heeft een eigen buurtmoestuin. Bewoners telen er hun eigen biologische sla, kruiden en bontjes.

De tuin aan de Monieweg in de wijk Rijkerswoerd is een volwaardige stadsboerderij. Daar werken tientallen vrijwilligers, vaak mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het overgrote deel van de oogst komt ten goede aan de voedselbank. Volgens Esther Veen zijn behalve Arnhem ook Almere, Den Haag en Amsterdam 'goed bezig'.

Mede-eigenaar

Net buiten de steden slaan burgers en boeren de handen ineen. CSA-Netwerk (Community Supported Agriculture) heeft als slogan: 'Gezonde landbouw voor betrokken buurtbewoners'. Boeren vergapen 1 à 2 hectare voor duurzame groente en fruitteelt. De pacht betalen de betrokkenen aan het begin van het jaar, zodat de boer van inkomens verzekerd is. Meewerken op het land mag. "Je kunt ook mede-eigenaar worden van een CSA", zegt woordvoerder Sander Leroy. Er zijn rond de 150 CSA's.

Bij Herenboeren gaan de leden nog een stapje verder. Tweehonderd tot 250 huishoudens bezitten een gemengd boerenbedrijf van rond de 20 hectare. De consument is eigenaar, ondernemer en producent. Samen met de boer wordt betaald wat er op het land en dus op het bord komt.

Ze betalen abonnementsgeld, ook als er aan het begin van het seizoen nog geen oogst is of als de oogst mislukt. Daarvan

Foto links: twee van de varkens van Herenboerderij Willemshoeve in Soest.
Foto boven: de boerderij voedt wekelijks circa 500 inwoners van Baarn, Soest en omgeving.

Het overgrote deel van de oogst uit de tuin aan de Mooieweg gaat naar de Voedselbank

wordt het salaris van de boer betaald, die in loondienst is.

Er zijn geen actuele cijfers over stadslandbouw. Het meest recente onderzoek is een inventarisatie uit 2020. Sandra van Kampen, een auteur die zich heeft gespecialiseerd op de voedselproductie. Zij telde in dat jaar 481 voedselinitiatieven, waarbij 150.000 mensen betrokken waren.

Een blik op de grootste duurzame coöperaties laat zien dat deze cijfers niet meer kloppen. Van het initiatief Herenboeren zijn de meest nauwkeurige cijfers bekend. Het aantal coöperaties groeide sinds 2020 van 9 naar 21 vestigingen. Negenduizend mensen halen hun voedsel voor ongeveer 60 procent van de boerderij. Nog eens 35 vestigingen openen de komende jaren de deuren. Het vergelijkbare CSA-Netwerk heeft nu circa 150 tuinen, volgens woordvoerder Sander Leroy. In het onderzoek van Van Kampen 2020 waren dat er 97. Leroy: "Precieze cijfers hebben we nu niet, die komen eind van dit jaar."

Wat zegt de groei van de twee grootste voedselcoöperaties over het animo voor stadslandbouw in heel Nederland? Dat de cijfers fluctueren, merkte Van Kampen destijds al op over het gefragmenteerde beeld van stedelijke initiatieven.

Jan Hassink, onderzoeker van onder andere zorglandbouw, agro-ecologie en biodiversiteit aan de Wageningen Universiteit, is ervan overtuigd dat de beweging groeit. Er zijn wachtlijsten bij veel moestuincomplexen, Herenboerentijnen en CSA's. Hassink: "Het is van belang dat de cijfers opnieuw in kaart worden gebracht".

Als er nu eens heel optimistisch van uitgaan dat het aantal voedselinitiatieven sinds 2020 net als Herenboeren met een factor 2 is gegroeid, dan hebben we het over duizend initiatieven waar zo'n 300.000 mensen bij betrokken zijn. Dat is nog geen 2 procent van de Nederlandse bevolking. Stadslandbouw lijkt ook dan nog een marginaal verschijnsel.

Vogelgriep

"Dan maar klein", zegt Geert van der Veer, oprichter van Herenboeren. "De impact is in ieder geval groot. Wat wij doen, is met elkaar begrijpen wat erbij komt kijken om je eigen voedsel te verbouwen. Wat de werkelijke prijs van voedsel is. Je hebt met misoogsten te maken, met kippen die je moet ophokken als de vogelgriep uitbreekt. Dan ga je vanzelf nadenken."

"80 procent van de producten in de supermarkt is bewerkt met ingrediënten van over de hele wereld. Nog afgezien van het feit dat er grote aantallen obesitaspatiënten

'Samen tuinieren is een laagdrempelige manier om jezelf leuk te gaan vinden'

zijn, hoe afhankelijk willen we zijn van voedsel van ver weg? Kijk maar naar de graanexport van Oekraïne die in het begin van de oorlog met Rusland stil kwam te liggen, waardoor voedseltekorten dreigden in onder andere Afrika. Er ontbreekt in dit land een voedselvisie. Daar moeten we het met z'n allen over hebben."

Klein of niet, wetenschappers wijzen steevast op de grote winst die er economisch, ecologisch, educatief en sociaal te behalen is. De boer krijgt waardering en een beter salaris. De afstand tussen mond en grond verkleint. Het bewustzijn over duurzaamheid wordt groter. Mensen gaan meer bewegen, eten gezond en voelen zich gezonder. Ze worden flexitariër, vegetariër of zelfs veganist. Ze gaan zuiniger met verpakkingen en plastic afval om.

Wit van Herenboeren Willemshoeve illustreert: "Men koopt op een gegeven moment gemeenschappelijk rijst bij de groothandel in. Ze namen bij het verdelen zelf zakken en verpakkingsmateriaal mee."

Volgens Hassink is het sociale aspect misschien wel de belangrijkste maatschappelijke meerwaarde van gemeenschapslandbouw. "Bij Herenboeren gaat het vooral om samen doen en ook om gezondheid en het milieu."

CSA-Netwerk, waar Hassink zelf bij is aangesloten, is politieker. "Er zitten relatief veel geëngageerde mensen bij." Hij interviewde activisten die depressief zijn geraakt omdat activeren weinig zin lijkt te hebben. "Dan is het fijn om er met gelijkgestemden iets positiefs tegenover te stellen."

Bij de stadstuinen zijn vaak kwetsbare mensen aangesloten. "Er zijn er bij die een hele tijd de deur niet meer uit zijn gekomen. Dan is samen tuinieren en aan tafel gaan een laagdrempelige manier om jezelf weer een beetje leuk te gaan vinden. Mooi dat die verschillende vormen naast elkaar bestaan en dat mensen kunnen kiezen waar ze zich thuis bij voelen."

Van der Veer heeft in de beginjaren van Herenboeren het sociale aspect onderschat: het samen doen. Samen verantwoordelijkheid dragen, samen zorgen voor het land, klussen of koffiedrinken. Recepten worden uitgewisseld in een groepje om bijvoorbeeld het overschot aan courgettes het hoofd te bieden. Van der Veer: "Ik ben enorm trots op wat we hebben bereikt. We laten hier zien hoe het anders kan. We bouwen in plaats van te mauwen."

Open dagen Herenboeren, van 25 mei t/m 9 juni 2024. Meer info: Herenboeren.nl